

8. Pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima²⁷

Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava, koje je prvenstveno usmjereno na nastavu i učenje, može se shvatiti i kao dio sveobuhvatnog pristupa školovanju utemeljenog na ljudskim pravima. Taj pristup nam kroz prizmu vrijednosti ljudskih prava ukazuje na sveobuhvatnu školsku kulturu, politike i prakse.

Dva člana u Konvenciji o pravima djeteta direktno spominju obrazovanje. Član 28. definiše obrazovanje kao pravo, dok član 29. napominje da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema „punom razvoju njegove ličnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti”. U skladu sa Konvencijom druga svrha škola jeste da razviju poštovanje za ljudska prava i osnovne slobode. Znamo jednu stvar: da bi se zaista shvatila i promovisala ljudska prava, moraju se proživjeti kroz odnose s drugima.

Osnovne vrijednosti „dostojanstva, poštovanja i odgovornosti” trebale bi da budu podsticajna snaga u pozadini škole. To ne znači da se učenici samo izlože vrijednostima i sadržaju ljudskih prava u učionici. Namjena okvira ljudskih prava jeste da stvori školu usmjerenu na djecu, gdje navedene vrijednosti izvještavaju o tome kako učenici uče, kako se prema njima odnose njihovi nastavnici, kako se oni odnose jedni prema drugima, te kako će zauzeti svoje zasluženno mjesto u svijetu, s posebnom sviješću o misiji promovisanja socijalne pravde. To je bez sumnje izuzetno zahtjevan zadatak, za onoga ko ljudska prava stavlja na najistaknutiji položaj u školi.

Nastavnici mogu oživjeti ljudska prava u svojim učionicama putem primjera kojima se služe, pitanja koja postavljaju, kroz aktivne rasprave, kritičko razmišljanje i promišljanje, učenje kroz projekte i školske izlete bogate novim iskustvima. Izazov za nastavnike nije samo vlastito učenje o sadržajima ljudskih prava, već i pitanje kako predstaviti ljudska prava učenicima na način koji je za njih smislen i koristan. Jedan od ključnih izazova nije samo pomaganje učenicima s namjerom da im ljudska prava postanu manje apstraktna, već i podsticanje da se zaljube u ideju ljudskih prava.

Pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima obuhvata sljedeće karakteristike, koje bi trebalo da budu sastavni dio svakog podučavanja ljudskih prava u školama uopšte. Te su karakteristike preuzete iz okvira koji je razvio UNICEF.²⁸ U skladu s tim škole koje primjenjuju pristup utemeljen na ljudskim pravima:

- **Priznaju prava svakog djeteta.**
- **Posmatraju dijete u cjelini u širokom kontekstu.** Školsko osoblje se brine oko toga šta se događa s djecom prije nego što uđu u školski sistem (u smislu zdravlja, na primjer) i kada se vrate kući.
- **Usmjerene su na djecu,** što znači da ističu psihosocijalnu dobrobit djeteta.
- **Rodno su senzitivne i prilagođene potrebama djevojčica.** Školsko osoblje usmjereno je na smanjenje ograničenja za ravnopravnost polova, ukidanje rodni stereotipa i promovisanje postignuća kako dječaka tako i djevojčica.
- **Promovišu kvalitetne rezultate učenja.** Učenici se podstiču na kritičko razmišljanje, postavljanje pitanja, izražavanje mišljenja i ovladavanje osnovnim vještinama.
- **Omogućavaju vaspitanje i obrazovanje utemeljene na stvarnosti života djece.** Učenici posjeduju jedinstvene identitete i prethodna iskustva u školskom sistemu, svojoj zajednici i porodicama, koje nastavnici mogu uzeti u obzir kako bi podsticali učenje i razvoj učenika.
- **Djeluju u pravcu obezbjeđenja inkluzivnosti, poštovanja i jednakih mogućnosti za svu djecu.** Stereotipni pristup, isključivanje i diskriminacija se ne tolerišu.
- **Promovišu prava i odgovornosti učenika** unutar školske sredine kao i aktivizam unutar njihove šire zajednice.
- **Povećavaju kapacitete, moral, angažman i status nastavnika** obezbjeđujući im dovoljno usavršavanja, priznanja i materijalne podrške.

²⁷ Autor: Felisa Tibbitts (2009.). Originalni izvor: Tibbitts F. (2005.), “What it means to have a ‘school-based approach to human rights education’ and a ‘human rights-based approach to schooling’” (Šta znači imati ‘pristup obrazovanju za ljudska prava utemeljen na školovanju’ i ‘pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima’) u: Amnesty International SAD, *Član 26 Bilten*, Avgust.

²⁸ *Child Friendly School Manual (Priručnik za škole – prijatelje djece)*, Programme Devision/Education, UNICEF, www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. Stranici pristupljeno: 23. septembra 2010.

- **Usmjerene su na porodicu.** Osoblje nastoji da radi s porodicama i da ih ojača, pomažući djeci, roditeljima i nastavnicima da uspostave partnersku saradnju.

Ovo su generalizacije, ali one su organizujući okvir koji nastavnik može primijeniti na njenu ili njegovu vlastitu školu. Navedeni principi mogu takođe poslužiti i kao pitanja koja možemo koristiti pri vrednovanju određene prakse u školi. Je li naša politika održavanja discipline usmjerena na djecu? Povećava li prava i odgovornosti učenika? Imaju li učenici dovoljno prilika za aktivnu participaciju u školi? Je li ta participacija smisljena i jesu li joj na čelu učenici? Ova načela mogu dovesti i do toga da se čitava škola uključi u uvođenje vrijednosti ljudskih prava u razne dimenzije školskog života: učenje, razvoj i upravljanje školom, kao i politike škole i zajednice.

Možda bismo se mogli složiti da se ljudska prava u školama ne tiču samo vaspitanja i obrazovanja u učionici, već i načina života u školi. To nije nešto što je stvorila dobra volja nekolicine nastavnika. U pitanju je angažovanje vodstva i kritične mase nastavnika u školama, te je stoga zasad još prilično rijetka pojava. Međutim, neki su početni rezultati obećavajući.

Inicijativa "Prava, poštovanje, odgovornost" (PPO) Okružnog vijeća Hempšira u Velikoj Britaniji,²⁹ primjer je aktivnosti čitave škole zasnovanih na Konvenciji o pravima djeteta. Univerzalni principi Konvencije naglašavaju potrebu zaštite prava sve djece, podržavanja djece u razumijevanju svojih dužnosti, te omogućavanja okvira za učenje i podučavanje. Ti se principi koriste u promovisanju prakse demokratskog građanstva i poštovanja ljudskih prava među svim članovima školske zajednice. Stotine osnovnih, kao i 50 srednjih škola i škola za djecu s poteškoćama u razvoju aktivno učestvuju u PPO programu. Njegove ključne karakteristike su sljedeće:

- Konvencija o pravima djeteta proučava se kao korpus znanja i promoviše kao okvir školskog etosa, nastave i učenja.
- Djeca i mladi ljudi tretiraju se kao građani.
- Podržavaju se identiteti i samopouzdanje djece tako da oni sebe vide kao nosioce prava, upravo kao i odrasli.
- Perspektiva ljudskih prava ugrađena je u niz predmeta, uključujući pismenost, matematiku, prirodne nauke i istoriju, dok se terminologija ljudskih prava razvija kroz redovan rad nastavnika.
- Stvaraju se demokratskiji pristupi nastavi i učenju (ističući participaciju i prava).
- Razrednu povelju o pravima i dužnostima potpisuju i učenici i nastavnici.

Škole izvještavaju da PPO djeluje kao okvir za velik dio njihovih građanskih inicijativa (na primjer, zdrave škole, obrazovanje o odnosima, obrazovanje o drogama, emocionalna pismenost, školski savjeti), koje se mogu povezati s članovima iz Konvencije o pravima djeteta. Članovi školske zajednice cijene mogućnost upućivanja na viši autoritet (međunarodne standarde ljudskih prava) u odnosu na njihove školske vrijednosti i kodeks ponašanja.

Trogodišnja eksterna evaluacija, dovršena 2008. godine, pokazala je značajan uticaj PPO-a na školsko okruženje tamo gdje je on bio u potpunosti sproveden. To uključuje pozitivne rezultate u aspektima učeničke svijesti o njihovim pravima, poštovanju prava drugih, i nivou participacije i angažmana u školi. Nastavnici su prijavili da su manje pod stresom te da mnogo više uživaju u radu sa svojim razredima. Stoga je pristup utemeljen na ljudskim pravima povećao ljudsko dostojanstvo članova zajednice, a istovremeno i sposobnost škola da zadovolje svoju akademsku misiju uspješnog angažovanja učenika u njihovom vaspitanju i obrazovanju.

²⁹ Hampshire County Council (2009.), "Rights, Respect, Responsibility: A Whole School Approach" in *Human Rights Education in the School System in Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*, Organization for Security and Co-operation in Europe, Warsaw, pp.72- 74.